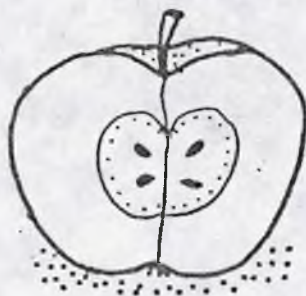

Toronto Eesti Seltsi Lasteaed

LASTEAED

ÕUNTEST JA ÕUNAPUUST

Värvid: punane, roheline, kollane, punakaspruun, vöödilise.

Maitse: magus, hapu, mahlane, teravalt hapu, värske.

Koor: kõva, sile, krobeline.

Õuna koostis: koor, vars, südamik, seemned, viljaliha.

Õunapuu koostis: juured, tüvi, oksad, koor, lehed, õied, pungad, viljad.

Tooteid õuntest: õunapirukas, küpsetatud õunad, õunakook, õunasiider, õunamahl, õunavõii, õunapannkoogid, õunakaste.

Teisi õuntega seotud sõnu: sügis, korjama, redel, pookima, koorima, konserveerima, korv, uss, putukas, ussiauk, õunaroovik, mädanenud, kast, press, säilitama, muljuma, küps, kuiv, kuivatama, kauplus, tuulest maharaputatud õun, aednik, sorteerima, saak, oksi raputama, tükeldama.

Õunu on kasvatatud ja kasutatud toiduks juba ammusel ajal. Tänapäeva õuna esivanemad on pärit kesk ja edela Aasiast. Metsikud puud kasvavad seal piirkonnas veel praegugi, viljadeks pisikesed, hapud õunad.

Ameerikasse toodi õun Euroopast sisse- ja väljaveo teel.

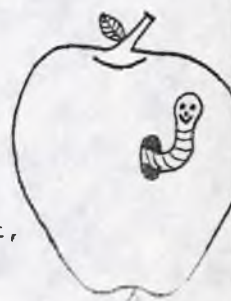
Õunapuud kannavad vilja septembris, oktoobris. Saak korjatakse käsitsi ja asetatakse ettevaatlikult kastidesse. Õunu hoitakse külmas, õhukindlas säilitusruumis, et kaitsta neid pehmenemise eest.

Igal aastal peab õunapuid kärpima. See takistab okstel kasvada liiga pikaks ja tulemuseks on suuremad õunad. Et puud kasvataksid paremaid vilju peab neid ka väetama. Külma, kahjurid, hallitus suretavad õisi ja takistavad õunte kasvamist.

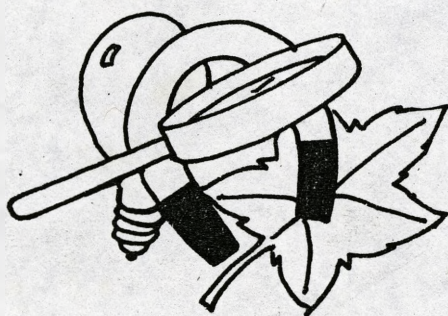
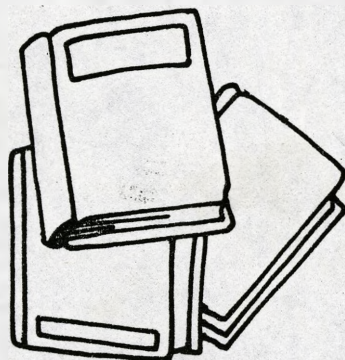
Tihti poogitakse noori puid. Väike oksake võetakse vanemalt puult, mille õunad on maitavad, ja asetatakse noore puu sisse. Edaspidi kasvatab noor puu samasuguseid õunu, nagu vana puu.

Õunapuude puitu kasutatakse mööbli valmistamisel, kingadele vormideks, ornamentideks. Puu kannab vilju 5-8 aastaks ja kasvatab häid õunu 20 aastat.

Õunad sisaldavad vitamiine ja puhastavad hambaid. Neid süüakse värselt, keedetult, kuivatatult, konserveeritult.

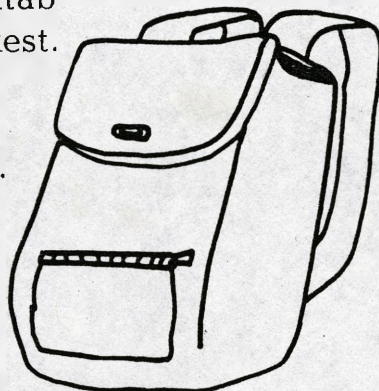
123

SEPTEMBER

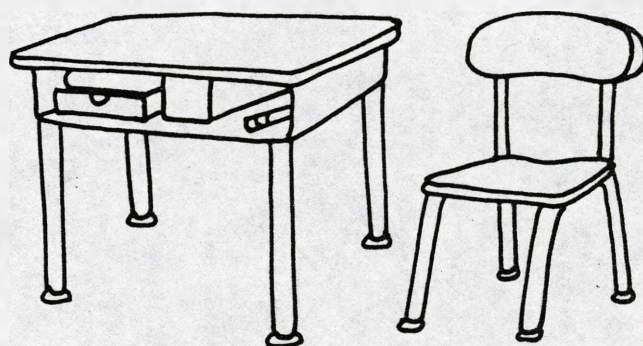
Näe, silmanurgast säratab
september kollast päikest.
Nüüd kooli, kooli
äratab
ta iga suurt ja väikest.
Ning õuntega,
täis lusti meel,
ta pillub lapsi
kooliteel.

Kuid pehmeid unelinasid
ta karukoopas
valmis seab
ja lumememmeninasid
ta porknapeenrast
välja veab.

Pikapatsiline Kai
täna koolilapseks sai.
Silmad uudishimu täis
tähtsalt Liina kõrval käis.
Lõpuks sosistades päris,
hääles ärevusevärin:
„Ütle, kas sul nukk jäi maha?
Kas sa mängida ei taha?“
Liina kohkus:

„Käin ju koolis,
ei, ma nukkudest ei hooli!“
Kuid ta käsi vargsi laskus
sügavale põlletasku.
Taskus aga,
vait kui sukk,
kuulas nende juttu nukk.

KOOLIKELL

Vilistab, vilistab lind.
Seab ennast õide aed.
Tilistab kellukest lind.
Nüüd on seks õige aeg.

Õpi nüüd linnu päält,
koolikell kullapai,
kevadelinu häält,
koolikell kullapai.

Sinul on oma hool,
koolikell kullapai,
helista lõppema kool,
koolikell kullapai!

JÕULUD

Mitte väga kaua aastaid tagasi olid maapeal natukene teistsugused ajad kui praegu. Jõule peeti teistmoodi, kui tänapäeval. Ja oli ka palju maid, kus jõuludest ei teatud midagi. Need olid ajad, kui eskimo Li-Lu elas kaugel põhjas lumest ehitatud iglos. Talv seal oli raske. Li-Lu elas end ja perekonda küttimisest ja hüljejahist, mis talvel oli palju raskem, kui suvel. Talvel on seal pime. Päike ei tõuse mitu, mitu kuud. Ainukeseks valguseks on siis sinaksas lumesära, sätendavad tähed, Kullane kuu ja kirevad virmalised taevalootused.

Eskimo ja ta pere ei teadnud midagi jõuluõhtust, jõuluvana ja ammugi mitte jõulukuusest. Põhjas, lume ja jääriigis, kuuski ega teisi puid ei kasva. Ta ei teadnud ka, et jõuluvana elab põhjanabal, suures uhkes jääkristall palees. Kuigi ta oli põhjaala oma koerakelguga risti, rästi läbikihutanud, aga ei iial midagi sarnast näinud. Ta oli üsna üllatanud, kui omas igivas eas kuulis, et jääpalees aasta ringi headele lastele jõulukinke tehakse. Põtru ta oli küll näinud, kohe karjade viisi, neid endale ja perele toiduks küttinud. Aga seda ta küll ei teadnud, et jõuluvana rakendab neid, jõuluõhtul saani ette, mis on täis laotud kingitustest, ja et nad tulistjalu kihutavad tähistaval.

Nüüd on ajad muutunud. Eskimod elavad majades. Jääiglot ehitatakse veel lõbu pärast, sest see on isa-isade aegne mälestus. Või siis, kui küttima lähevad. Jõulud ja jõuluaeg on nende juures saamasugune aeg nagu igalpool. Eskimodel on nüüd poed, kust nad ostavad oma lastele jõulukinke, ning ilustusi majade ehitamiseks. Jõuluvana jääpaleed ei ole veel üles leitud, aga jõuluvana toob ka nende heade lastele kingitusi.

Lõunamere saartel vana Tom ei teadnud ka palju jõulupühist ei jõuluvana, ega jõulukuusest. Tema maal oli alati soe. Ta iial ei oleks uskunud, et vesi võib külmuda järvel siledaks pörandaks, kus ka käia saab. Seda ta ka ei oleks uskunud, et taevast sajab alla valget vatti, mida lumeks kutsutakse. Ei tema maal oli läbi aasta lilli ja igihaljaid puid. Pu-

nane jõululill hakkas just õitsema ja õitses siis järjest kuus kuud. See oli aastaag, kus kõiksugu head juurvildad hakkasid valminema. Tom kasvatas ja korjas igasuguseid vürtse ja puuvilju.

Ka tema oli väga üllatanud, kui kuulis, et jõuluajal tuleb jõuluvana, kes elab põhjanabal jääst ja lumest kristallpalees, ja et seal headele lastele jõulukinke tehakse... Midagi sarnast ei osanud ta ette kujutada, aga kui muu maailm hakkas jõule pühitsema, tegi ka tema ja ta pere sama. Kuuske neil ei olnud. Nad tõid tuppa loorberipuu, sest see lõhnas hästi.

Üks väike maa, ta nimi on Eestimaa, seal teati jõule juba kaua, kaua aastaid tagasi. Jõulud olid sel maal väga tähtsad pühad. Seal teati, et südatalvel kõige pimedamal ajal sündis Jeesuslaps, kes oli Jumala poeg. Inimesed said sellel õhtul hella ja hārda meele. Nad mõtlesid sellele, et nad olid patustanud ja Jeesus sündis, et meid lunastada.

Inimesed püüdsid olla üksteisele head, vähemalt sellel õhtul, jõuluõhtul. Toad olid soojad ja lõhnasid headest roogadest, saunad kõeti, et ka ihu pidi puhtaks saama. Aga õhtul mindi kirikusse, et kuulata veel ja veelkord lugu väikesest Betlemma linnast, kus sündis taeva ja maa Looja lapsena söimes. Ja, et Looja ja Lunastaja sündis laudas. Öösel mindigi lauta, et ka loomadele maiuspalu viia. Et ka nemad teaksid, Lunastaja sünnist.

Tänapäeval me pühitseme jõule, see on kiireim aastaag kõikidele. See on suur kingituste jagamise aeg. Kodud ehitakse säravate tuledega, jõulukuuskedega. Iga laps püüab olla hea, et saada kingitust jõuluvanaalt. Kõigil on kole kiire. Kellelgi ei olegi enam aega rääkida lastele, miks hakati pühitsema jõule.

Kas Jeesuslaps sündis just jõululaupäeval, meie seda täpselt ei tea. Aga kord aastas, talvel kõige pimedamal ajal, on siiski ilus tööst ja askeldusest seisma jääda, mõelda: — „Jumal saatis oma poja meile Lunastajaks“.

V. A. Kimberg-Kotkas

Oled kuulnud vanadest jõulukommetest kodumaal?

Sellise sära ja hiilgusega, nagu siin, ei pühitsetud jõulupühi meie põlisel isademaal. Eesti taludes, ka linnades käidi jõululaupäeval saunas, siis mindi kirikusse. Kui lund oli sadanud, sõideti lumise teega saanisõitu aisakellade helinal kodukirikusse. See oli tore ja rõõmus sõit, mis lastele eelseisvaks eluks meelde jäi. Peretuppa olid laotatud õled puhtale pörandale. Õlgedel võisid lapsed magada kogu öö. Õlepeotäisi visati lakke, sest arvati, et kui õled lakke kinni jäävad, siis tuleb järgmisel aastal hea viljasaak.

Suures pereahjus särisesid jõuluvorstid, sealih ja hapukapsad. Värske sepi ilutses laual. Jõulutoiduks oli veel sülti ja võisaia.

Loomadele viis peremees lauta leiba ja muud maitsvat. Perelauale jäeti toit kogu ööks. Lamp pidi peretoas kogu öö valgust andma. Toidu ja valgusega mõeldi manalasse varisenud esivanematele. Jõulupuu juures pidid lapsed ja vanad laulma jõululaule. Sel pühäl õhtul luges jõulupalvuse enen sööki peremees.

Vana-aasta õhtu oli eriline. Õues käidi hääli kuulamas. H äälte järgi ennustati järgnevat aastat. Laul tähendas rõõmurikast aastat, kellahelin pulmi. Kolin aga haigust, viletsust ja surma. Oli ka õnnevalamine. Sulatati tina või vaha, mis valati külma vette. Veest võeti tardunud tina või vaha ja selle varju järgi ennustati sündmusi tuleval aastal. Esimesel uueaasta päeval, kui esimene külaline oli meessoost, siis püsis hea õnn majas, oli aga küllaline naine, polnud majas õnne. Naised, kui nad meestega koos tulid, saatsid ikka mehed varem majja, ise mindi paar minutit hiljem sisse.

Ajad aga muutuvad, samuti ka meie...

H.L.

Jõulud

JÕULUVANADEST

Paar aastat tagasi päris mult öde Kaari: „Ütle, kas jõuluvana on ikka „päriselt“? „Muigugi päriselt“, vastasin tähtsa olekuga, sest vanaema ütles kord, et nii peab rääkima, ei tohtivat lapse ilusat usku selle jõulutraditsioonisse solvata. Ei tohtivat lapsele pettumust valmistada.

„Kuidas ta nii palju jõuab“? Päris teine edasi. Ma ei olnud sellele küsimusele mõelnud. Uuesti tuli Kaari küsimuse juurde: „Lapsi on palju, palju ja tal vaid aega ainult üks õhtu?“

„Aga ta jõuab“, toonitasin ma vastu, „ta polegi harilik inimene, vaid imeinimene.“

Õnn, et tüdrukult enam ei pärinud, mis asi see „imeinimene“ on. Oleksin sellele kindlasti imesegase vastuse mõelnud.

Tänavu aga teatas mulle Kaari tähtsalt: „Ma uurisin välja, et jõuluvanasid on mitmeid, väga mitmeid liiki. Nii palju, kui rahvaid ja maid, nii palju ka jõuluvana ja nende abilisi.“

„Või nii, ma ei teadnudki seda!“ Olin väga üllatanud, kust Kaari selle teadmise võttis.

„Olen tähelepannud,“ jatkas öde, „et eestijõuluvana kannab pikka kuube, tal on pikk habe ja vitsakimp vöö, ta koputab ja tuleb uksest sisse. Inglise jõuluvana, kes ka Kanas ringi käib, kannab lühikest punast kuube, punaseid pükse ja alati pole tal pikka habet. Ta poeb sisse läbi korstna siis, kui lapsed magavad ja täidab rippuvad sukad. Vahel lapsed ka suurest ärevusest ei maga ja valvavad...“

Siis on veel jõuluvana, kes alaliselt elab põhjanabal ja sealt põtrodega allailma sõidab. On olemas ka pikavuntsiline ja pilusilmne jõulumees, mustanahaline jõulumehes ametivend ja üks jõulunaine.“

„Jõulunaine, to-oh, nüüd sa küll ajad lorajuttu!“ pahandasin mina. „Mina teda ise näinud ei ole, aga Kai rääkis. Tema juures käis jõuludaam läinud aastal. Ta mõistnud kohe, et olnud naine, täitsa ta ristiema sarnane. Ta pole seda kellelegi, peale minu lausunud. Ära sa seda edasi rää-

gi!“ Lubasin vaikida. Samas seletasin talle, et see pole ka mingi ime, sest nüüd moodsal ajal on naisi igal alal. Naised peavad olema võrdsed meestega ja mis ime siis, kui mõni trügib jõulueidekski.

„Aga nendel postkaartidel ma jõulumutikese nägu ei näinud!“

„Millistel?“

Kaari tõi mulle kimbu läinudaastasi jõulukaarte. Kõik jõuluvana pildiva. Sealt pärinesidki ta teadmised jõuluvana sortidest.

„Vaata, kus on tüdrukul kollektsioon“, imestasin mina ja vaatlesin isegi huviga mitmetmoodi jõuluvanasid.

„Ehk on jõulueidel ka habe ees?“ segas tüdruk mu huvi. „Ega vist.“ „Vast selle ameti peal kasvab?“ „Ei, ei ma siiski ei usu, et mõni ilus ja hea töö naistele habeme ette kasvatatakse. Ainult nõiamaoridel on karvased lõuad!“

Mulle tekkis üks küsimus huultele: „Ütle nüüd mulle, sul siin palju pilte jõuluvana, millist jõuluvana sa eelistad, millist jõuluvana ootad oma kulla jõuluõhtul?“

„Kas sa tõesti ei taipa“, vastas Kaari poolpahaselt, „ikka seda eesti jõuluvana, seda pikahabemega taati, kel vitsakimp vöö, salme küsib ja siis kinke annab. Eesti jõulutaadile on mõnus laulda ja lugeda!“

Loomade jõuluball

Metsas suure kuuse all loomadel on jõuluball. Laulab kaunitult leevike, vilet puhub tihane. Karu võitleb unega: „Parem lähen magama.“ Ütles nõnda hundile, puged oma koopasse. Hunt ei taha laulu lüüa, tahab ainult vorsti üüa. Jänes hakkab tantsima suure kirju koeraga. Lõpuks Rein poeb koopasse: „Arka üles, karuke, ära jää nüüd magama, hakka kinke jagama!“ „Meil on karu jõuluvana,“ laulab uhkelt rabakana, ja siis kohe paki saab. Lõpuks jälle jõulutaat läheb pessa magama. Aga suure kuuse all, veel kaua kestab jõuluball.

JÕULUVANALE

Tere, kallid jõuluvana, leidsid meie juurde tee. Oot'sime sind kaua, kaua, nüüd kõik rõõmsad oleme. Kinkisid mull' läinud aastal hobuse ja raamatu. Juba loen ning sõidan ratsa, ma ei ole saamatu. Tahtsin öelda veelgi seda, — hea laps et olnud ma. Küllap juba tead keda rõõmustada kingiga.

JÕULUPIDU

Metsas algab jõulupidu, jänes peitu nüüd ei lиду kuuse juures rõõmuhoos kütigagi tantsib koos. Mesikäpp on jõuluvana, luuletust loeb rabakana, aga orav nagu mees nõnda laulab teiste ees: „Metsas algab jõulupidu, jänes peitu nüüd ei lиду, kuuse juures rõõmuhoos tantsime kõik üheskoos.“

„Sa oled tark tüdruku, Kaari! Ka mina tunnen, et oma eesti jõulutaat on armas!“

Hella Leivat

JÕULUDE OOTEL

Vanasti lõpetas mihkkipäev sügisesed põllutööd ning elu hakkas end pikkamööda talve vastu seadma. Sügise poris ja pimeduse keskel kasvas igatsus puhta lume järele, mis taas tõi meelde jõulud. Juba väga ammu ajast on neljanädalast perioodi enne jõule nimetatud adventajaks, mis tuleneb ladinakeelsetest sõnadest "adventus Domini" (Kristuse tulemise aeg). Seega peab see aeg igal aastal jälle meie mõtetesse ja meelde tooma jõulupühade sügava sisu - kuidas Jumal suurest armust saatis oma ainusündind Poja Jõululapse näol maailma, et Ta elaks ja kuulutaks meie keskel ning

oma ristisurmaga võtaks kõigi inimeste patud enda peale, et neil, kes Temasse usuvad, oleks igavene elu.

Esimene adventpüha, so. neljas pühapäev enne jõule, on ka traditsioonikohaselt kiriku-aasta alguseks. Sel päeval, kui kogu pere oli peale pühapäevast kirikuskäimist rahulikult koos, pandi kodus põlema üks küünal ja lauldi üks jõululaul. Kes laulu enne ei osanud, õppisid selle selgeks.

Järgmisel pühapäeval, so. teisel adventpühäl, pandi põlema kaks küünalt, korraldati eelmisel pühapäeval lauldud jõululaulu ja õpiti üks uus laul. Kolmandal adventpühäl pandi

põlema kolm küünalt, lauldi taas läbi kaks eelmist laulu ja õpiti uus, kolmas jõululaul jne.

Sel viisil põletati adventaja jooksul ära kümme küünalt ja õpiti selgeks või korraldati neli jõululaulu.

Kas sa oskad peast laulda nelja jõululaulu? Kas seda oskavad su õde ja vend, isa ja ema? Tänavu on just õige aeg selles veenduda. Kui adventajal lauldud õpitud või uuesti meelde tuletatud, on hea jõululaupäeva õhtul kirikus koos teistega laulda.

Taevas jälle taevatähed
ümberringi lumetähed
kuusel jälle küünlatähed.

Taevatähed, lumetähed,
kuusetähed, küünlatähed
kõik nad kokku jõulutä-
hed.

T.Kallas

Vaikselt tulevad jõulud
Õige tasa
lähevad üle Maa
Nii tasa
nagu lendavad linnud
Nii tasa
tulevad JÕULUD.

T.Kallas

ELAS KORD KÜÜNAL

Elas kord küünal.
Kui pimedus lähenes
süüdati see küünal.
Ja pimedus vähenes.

Nii on küünlad tehtud,
et elavad põledes.
Käsikäes elu ja surm
on küünalde tuledes.

Elas kord küünal
ja põledes lühenes.
Ära põles küünal,
kuid pimedus vähenes.

Jõulud 1971
Ott Arder

Talgud vastlapäeval

Vastlapäev

PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUSEUM
FOND K 14898-19

Südatalv oli möödas. Päike käis kõrgemat rada ja jäi kauemaks taevavõlvile. Lumele langenud puulehed ja heinakõrred hakkasid lumme vajuma. Vanaema ütles, et need vihkavad nüüd lund ja püüavad sellest lahti saada. Vahel sulatas päikesesoojus lumekatte sulalumeks, mis öiste külmadega lumekoorikuks külmus. Niisugusel koorikul libisesid suusad ja kalgud imehästi.

Sellel kevadtalvisel ajal oligi vastlapäev. Ega vastlapäev päris püha ei olnud. See oli tööpäev nagu kõik teised tööpäevad. Ent nii kaua aega tagasi kui rahvas mäletas, oli selle päevaga seoses terve rida kombeid ja lõbustusi. Eriti lapsed ja noored pidasid nendest kommetest kinni. Kust need kombesid pärit olid ja mis oli nende esialgne tähendus, seda ei teadnud keegi seletada. Osa neist võis ühendusse viia katoliku usu aegsete kommetega. Teine osa oli

tõenäoliselt veel vanem ja põlvnes muistse iseseisvuse päevilt. Aegade jooksul on vastlapäeva kombesid palju muutunud ja saanud ajaviitevahendiks.

Talgud

Sellel aastal peeti Innul vastlapäeva veidi teisiti kui harilikult. Sel päeval peeti Innul metsaveo talgud. Talgud olid ühistöö. Kui kellelgi ei olnud võimalik oma tööjõuga mõnda tööd ära teha, siis tulid naabrid ja tuttavad appi. Tehtud töö eest tasu ei võetud. Tasuks oli toit ja lõbus koosviibimine.

Innule taheti tuleval suvel hakata uut karjalauta ehitama, moodsamat ja paremat kui senine. Materjal selleks tuli omast metsast. Et veotöö oleks lõbusam ja samal ajal saaks sugulastega ja tuttavatega pikemalt juttu ajada, tehtigi talgud. Sellest vastlapäevast jutustas isa lastele pikemalt.

Juba küünlapäeva ajal hakati talgute vastu valmistama. Vanaisa pruulis õlut. Tapavasikas valiti välja. Sealiha tagavara vaadati üle, kas sellest jatkub. Isa käis püüliveskil saiajahu jahvatamas. Poest toodi rosinaid, vürtse ja muud toidukraami, mida omast käest ei olnud võtta. Eriti vastlapäeva peatoidu — seajalgade eest tuli hoolt pidada. Mis vastlapäev see on, kui seajalgu hernesupiga ei ole lauall

Toidud tehti valmis aegsasti enne vastlapäeva. Külmade ilmadega säilib

ju kõik hästi. Pealgi oli Innul jääkelder, kus isegi suvel sai toitu pikemat aega tagavaraks hoida.

Vastlapäeva hommikul oli taevasselge, ilm vaikne ja külm näpistas kõrvalesta. Sellele vaatamata tulid talgulisel juba varakult kohale. Veotöö ongi kergem, kui tee on veidi külmetanud. Pealegi oli keskpäevaks oodata päevasula. Eine söödud, söideti kohe metsa. Kogu jäid ainult naispere ja lapsed. Naispere hoolitses talgutoidu ja loomade eest. Lapsed võisid asuda vastlapäeva pidamisele.

Vastlaliugu laskmas.

Vastlaliugu laskmas

Kärava ja Kiigemäe lastega oli kokku lepitud, et seltsis minnakse liugu laskma. Kes pikema liu laseb, sel kasvavad tuleval suvel pikemad linad. Liugu lasksime Kiigemäelt alla jõe paunale. Vahel peatusime, et kuulata, kas Vanapagan on ka kohal. Vanaema rääkis, et vahel pidi Vanapagan Kiigemäe tagaküljelt lõhkise künaga alla laskma ja ise habemesse urisema: "Kanepile kiuduuuu" Seekord Vanapaganat siiski kuulda ei olnud.

Kärava Liine kelk läks kõige kaugeemale, tema linad kasvavad kõige pikemaks.

Pärast lõunat, kui liud lastud, tegime suusaretke metsa, et vahest talgulised vajavad abi. Nendel olid päeva kolmandad koormad juba regedel, asuti koduteele. Meie võisime siiski abiks olla kuuseokste kokkukandmisel ja koormatele ladumisel. Kodus on kuuseoksi talvisel ajal tihti tarvis. Ka järgmisel korral võisime metsa kaasa sõita, et päeva viimaste koormatega koju tagasi tulla.

Kaetud vastlalaud

Jõudsimme tagasi koju juba päris videvikus. Laual ootasid vastlasöögid ja -joogid. Kuid laud oli siiski kaetud sedamoodi nagu minu ema, teie vanaema, oli perenaiste koolis õppinud. Nii oli vastla- ja talgulaud osalt moodne ja osalt vanamoeline. Päris vastlatoitu — hernesuppi ja seajalgu — pakuti eeltoiduna.

Tüdrukute hooleks jäi kontide lugemine seajalas. Poisid tegid vurre. Selleks puurisime sobivasse seajala luusse kaks auku. Aukudest tõmbasime nõõri läbi ja sidusime otsad kokku. Kui nõõrile keerud peale keerutasime ja vahel oli kõigil suurepärase. Vanaisa ütles, et kogu maja nagu tantsiks kaasa.

Siis tuli vastlaõhtu kõrgpunkt. Pedaspea Ludvi oli kuulus selle poolest, et võis vaheuksel seistes mängida viiulil ühte tuppä valssi ja teise polkat. Tema tegigi seda. Nii tantsis talgupere samaeegselt kahes toas ja kahes taktis, kuid ühe pilli järgi. Ludvi mängis vaheldumisi ühe tuuri valssi ja teise polkat. Vahepeal pidid tantsijad inertsil ajel ja tralli saatel teise tuuri omal algatusel tantsima.

Torupilli saatel tantsiti rahvatantse: "Kaera-Jaani", "Kivikasukat", "Kuparimoori" ja teisi.

durnisi nõõri pingutasime ning lõdvaks lasime, tiirles luu tasase surinaga edasi ja tagasi. Kui niisugune vurr mõnele habemikule habemesse lasti, ei saadud seda muidu kätte, kui osa habet tuli maha lõigata. Sellepärast habemega mehed vastlapäeva eriti ei armastanud.

Vastlaõhtul

Vastlaõhtul kogunesid küla noored mõnda tallu, kus oli rohkem ruumi vastlalõbudeks. Seekord oli koosviibimine loomulikult Innul, kuna meil olid ka talgud. Kohe pärast õhtusööki alustati mängudega ja mõistatuste mõistatamisega. Kes mängu reegleid rikkus või mõistatust küllalt ruttu ei lahendanud, see pidi midagi pandiks andma. Pärast, kui mängud läbi, toimus pantide lunastamine. Et panti kätte saada, määrasid koosolijad pandi omanikule karistuse. Niisugune karistus oli nupukale inimesele naljaasi, kuid mõnele juhmile valmistas see peamurdmist. Nii anti vahel karistuseks kõndida, jalad ülespoole. Kes asja sisu taipas, võttis tooli jalad ülespoole kätte ja kõndis. Karistus oli kantud. Ehk jälle — nina peal tuhka ahjust õue viia. Kuidas siin toimida?

Pillimeheks oli kutsutud Pedaspea Ludvi. Tema oli laialt tuntud viiulimängija. Viiul oli vastlaõhtu armastatuim mänguriist. Temale mängis kas kandlel või lõõtspillil kaasa Nisumäe Mart. Mart oli oma vanaisa torupilli ka kaasa toonud. Tema oskas sedagi mängida. Kui juurde arvata meie klaver ja isa flööt, siis oli pille mitmesuguseid.

Tants käis täie hooga. Muusika vaheldus. Ikka uut ja vana läbisegi. Tuju

Nii kestis lõbus olemine keskööni. Kui järgmine päev algas, mindi kombekohaselt koju. Vastlapäev oma lõbudega oli möödas.

ULESANDEID

1. Kas sinu kodus tuletatakse vastlapäeva meelde?
2. Missugune vastlapäeva lõbu sulle kõige rohkem meeldib?
3. Miks oli talgutel lõbus tööd teha?
4. Missuguseid pille sina oskad mängida või tunnend ära kõla järgi?
5. Kas sulle meeldivad talvised mängud?

MÄRTSIKUU - KEVADKUU

PÄIKE PAISTAB SOOJEMALT, RÄÄSTAD
TILGUVAD, LINNUD VIDISTAVAD.

ÕHUS ON MIDAGI, TUNNED ERUTUST,
MIDAGI ON JUHTUMAS.

HAEDJAD ON ÄRANUD !!!!

NEIL ON EES PALJU TÖÖ, ÄRATADA
LOODUS TALVEUNEST.

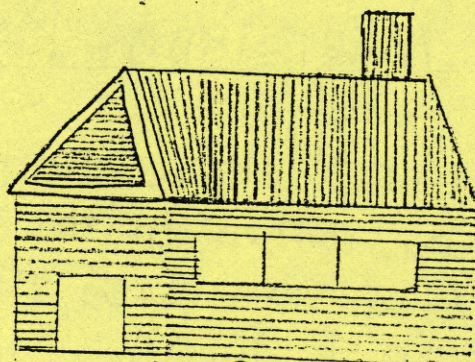
ERITI ON SUUR TÖÖ, ÄRATADA VAHTRA
JA KASEPUUD ELLU.

NAD PUUDUTAVAD OMA SÄRAVATE
KERIKESTEGA PUUTÜVE JA, OH IME, SEALT
HAKKAB KRISTALLSELGET JA IME-MAGUSAT
MAHLA TILKUMA, JA SEE MÄITSEB VÄGA, VÄGA
HÄSTI.

ON ALGAMAS KEVAD.

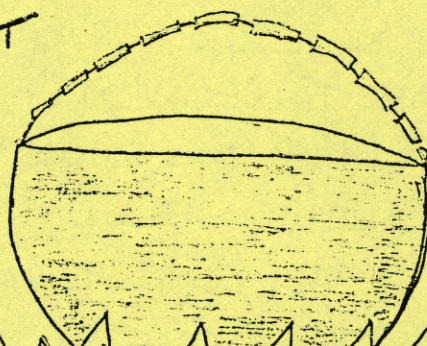
KEVAD

SIIRUPI VALMISTAMISE KÖÖK

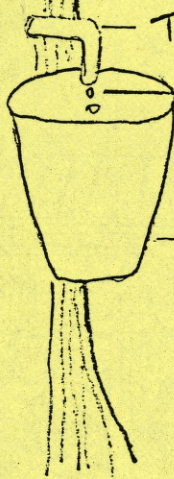
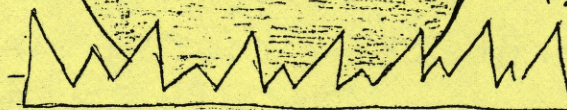

- VAHTRA LEHT

- KATEL
- PADA

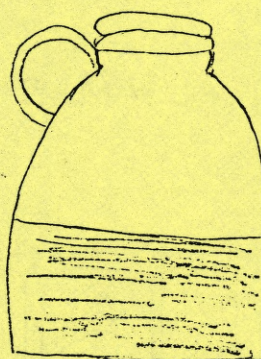
TULI

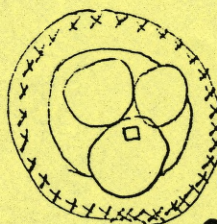
TORU

SELGE
MAHL

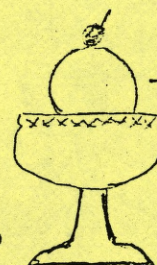
ÄMBER

KULDNE
VAHTRA SIIRUP

- PANNKÖÖgid

- JÄÄTIS

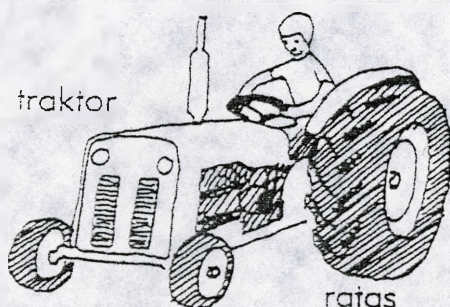
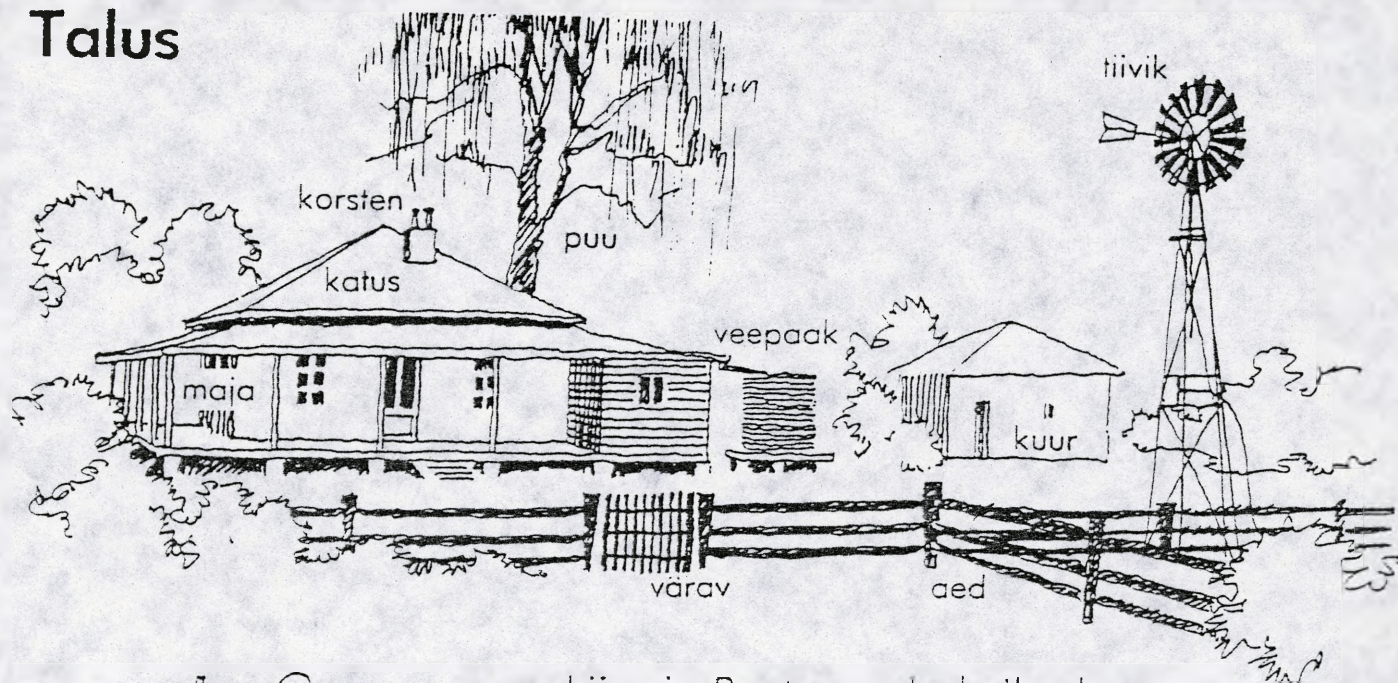

TALUS

PEDAGOGIKA
ARHIIVMUSEUM
TOND K 14898-19

Talus

Liisa ja Peeter on kaksikud.

Nad elavad maal.

Seal on nende vanematel suur talu.

Liisal on hobune, kelle nimi on Miira.

Liisa ratsutab sageli.

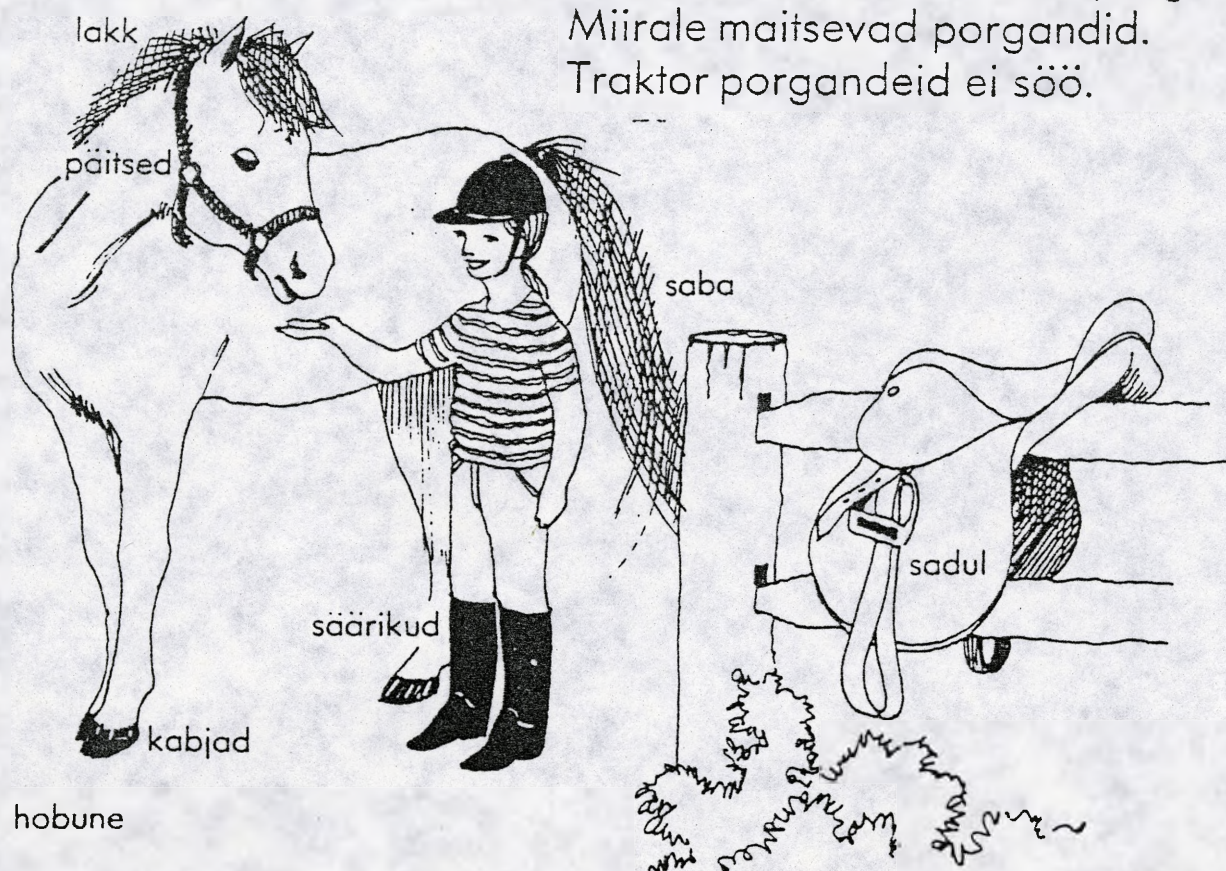
Peeter aga sõidab traktoriga.

Traktoril nime ei ole.

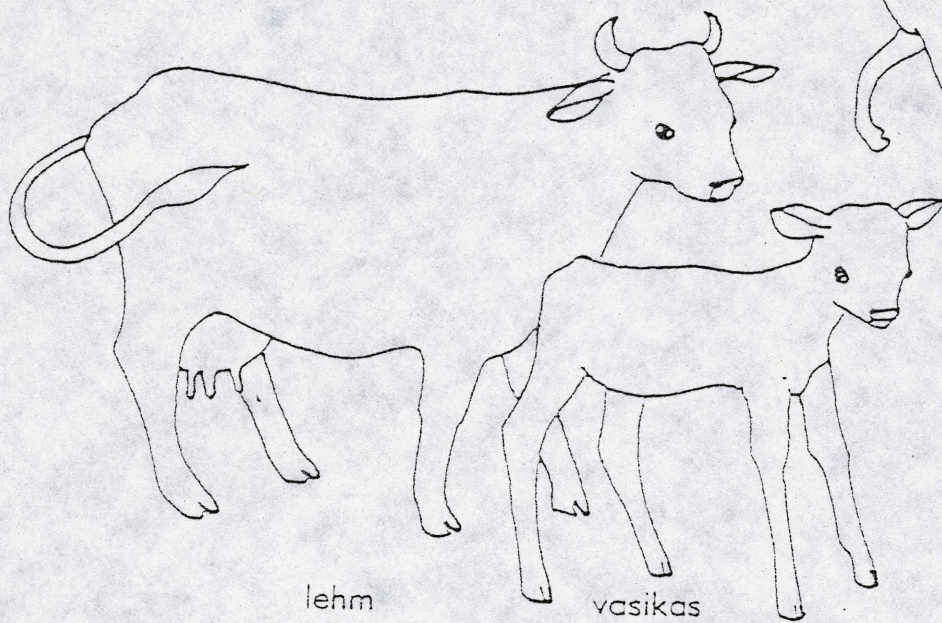
Liisa annab oma hobusele porgandeid.

Miirale maitsevad porgandid.

Traktor porgandeid ei söö.

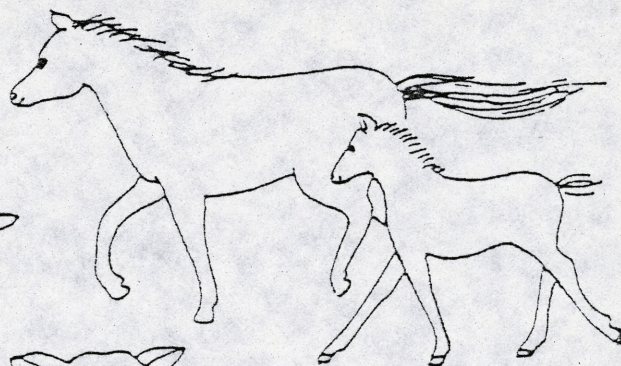

Loomad

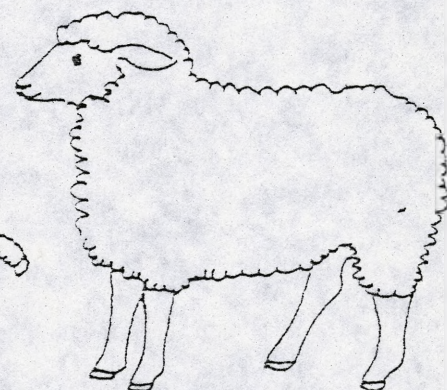
lehm

vasikas

hobune

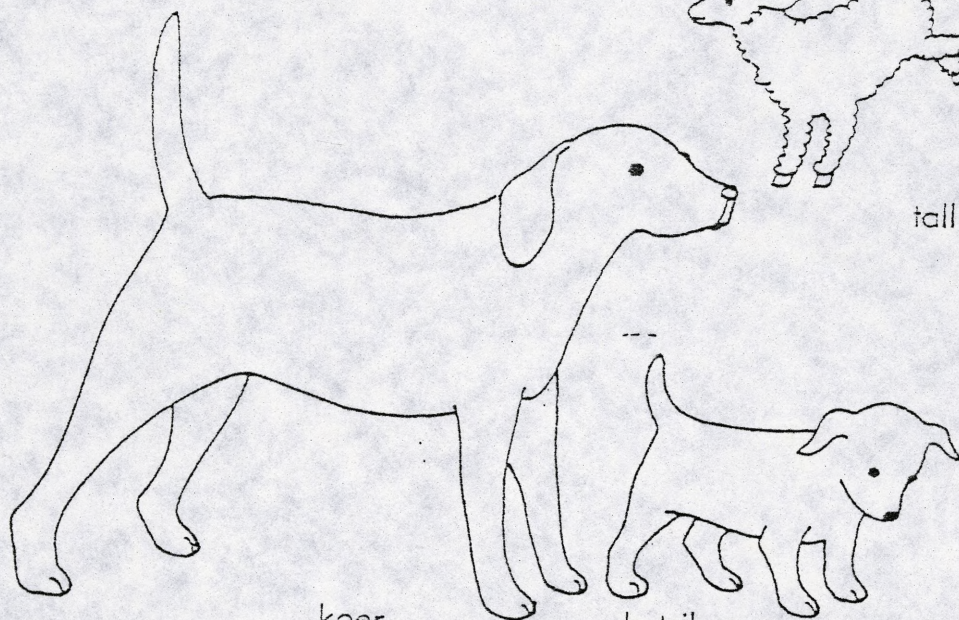
varss

lammas

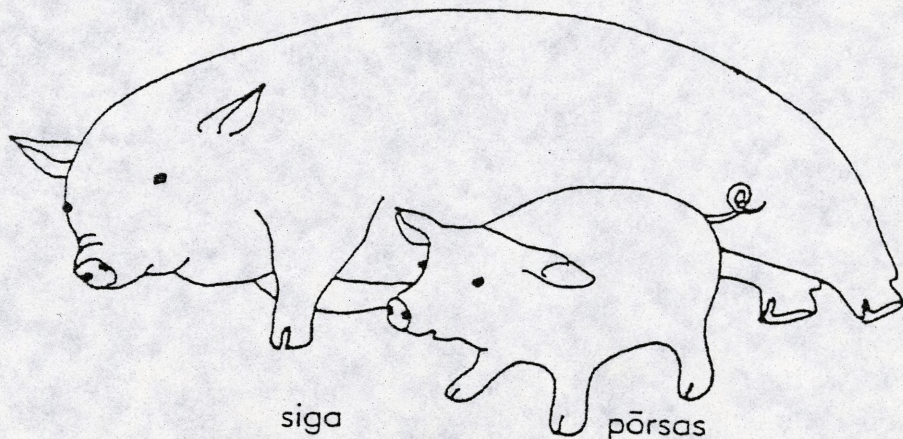

tall

koer

kutsikas

siga

põrsas

Loomade hääled.

Hobune hirnub.
 Lehm ammub.
 Lammas määgib.
 Koer haugub.
 Siga rõhib.
 Öökull huikab.
 Lõvi möirgab.
 Kits mökitab.
 Kass näub.
 Madu sisiseb.
 Lind laulab.
 Mesilane sumiseb.
 Hiir piiksub.
 Part präaksub.
 Konn krooksub.
 Kana kaagutab.
 Kukk kireb.

The calls of animals.

The horse neighs.

The cow moos.

The sheep baas.

The dog barks.

The pig grunts.

The owl hoots.

The lion roars.

The goat bleats.

The cat miaows.

The snake hisses.

The bird sings.

The bee hums.

The mouse squeaks.

The duck quacks.

The frog croaks.

The hen cackles.

The rooster crows.

mesilane

öökull

lind

lõvi

kits

kass

kukk

kana

part

hiir

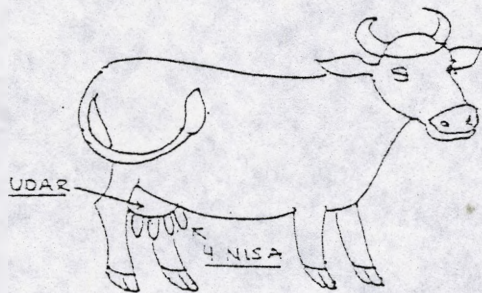
konn

madu

NATUKE TALULOOMADEST.

1. LEHM (LEHMAD ehk VEISED)

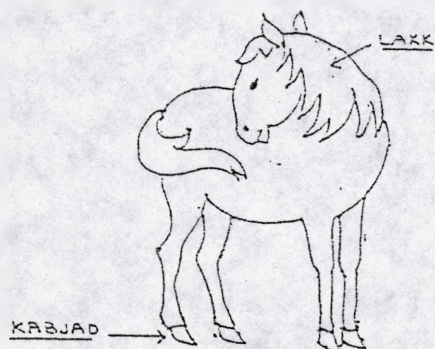
- LEHM - emane
PULL ehk SÖNN - isane
VASIKAS (calf) - kuni ühe aastane beebi lehm.
MULLIKAS (heifer) - üle ühe aasta vanune lehm, enne kui ta vasika sünnitab.
HÄRG (ox, steer) - kastreeritud pull; kasutatakse tööloomaks.

Lehmad ammuvad „ammuu!” Nad elavad lehmalaudas ja söövad rohtu, heina ja sileeritud loomasööta (ensilage).

Lehmad mäletsevad (ruminate). (See tähendab nad närivad varem alla neelatud ja siis uuesti üles aetud toitu).

Lehmalt saame piima (koor, või, juust, kohupiim jne.), liha ja nahka.

2. HOBUNE (HOBUSED):

Kapjale näelutatakse hobuserauad

- MÄRA (mare) - emane
TÄKK (stallion) - isane
VARSS (foal) - kuni ühe aastane beebi hobune
SÄLG (SÄLUD) (filly, colt) - üle ühe aasta vanune hobune, enne kui ta tööle pannakse.
RUUN (gelding) - kastreeritud, ehk ruunatud täkk; kasutatakse tööloomaks.

Hobused hirnuvad „ii-ha-haa!” Nad elavad tallis ja söövad rohtu, heina ja kaeru. Hobuseid kasutatakse töö- ja veoloomadeks.

3. SIGA (SEAD).

- KULT (boar) - isane (tugev loom, kasutatakse ainult aretamiseks (for breeding)).
- EMIS (sow) - emane
- PÕRSAS - beebi
- PIIMAPÕRSAS - vastsündinud põrsas (suckling)
- ORIKAS (barrow) - kastreeritud isane siga.
- NOTSU - meelitus nimi.

Sead rõhivad „rõh-rõh!“ ja ruigavad (peeniksem hääliitsus). Nad elavad sigalas ehk sealauas ja söövad kartulitest ja jahust valmistatud seatoitu küna (trough) seest. Siga tuhneb oma kärsaga maad ja otsib juurikaid söömiseks. Sealt saame liha söömiseks ja nahka esemete valmistamiseks.

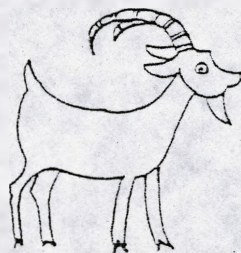
4. LAMMAS (LAMBAD).

- OINAS ehk JÄÄR - isane (ram)
- LAMMAS - emane
- LAMBATALL - beebi

Lambad määgivad (bleat) „mää! mää!“ Nad elavad lambalauas ja söövad rohtu, heina ja viljaaganatest tehtud toitu. Lambad mäletsevad. Suvel pügatakse lambaid lambakääridega (s.t. lambavill lõigatakse maha ja villast kedratakse lõnga). Lambaliha süüakse ja lambavillast valmistatakse riideid.

5. KITS (KITSED).

SIKK ehk SOKK - isane
 (billy-goat)
KITS - emane
 (nanny-goat)
KITSETALL - beebi
 (küd)

Kitsed mõkitavad ja määsivad. Nad elavad laudas ja söövad rohtu, heina ja palju muud. Kitsed mäletsevad. Kitsedelt saame piima, liha ja nahka. Eestis neid palju ei kasvatatud.

6. KOER (KOERAD).

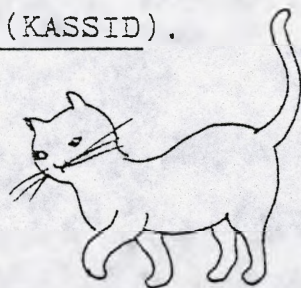

Koera perekond:

isa-koer
ema-koer
koerapojad

Koerad hauguvad „auh! auh!” ja magavad koerakuudis. On palju eri tõugu koeri.

7. KASS (KASSID).

Kassi perekond:

isa-kass
ema-kass
kassipojad

Kassid näguvad „niäu!” ja löövad nurru „nurr, nurr!”

8. KODULINNUD.

KANA (KANAD).

KANA	- emane
KUKK	- isane
KANAPOEG	- beebi
TIBU	- meelitusnimi

Kanad kaagutavad „kakaka-kaa” ja kõõrutavad (cackle) mis on peeniksem häälightsus. Kanad hauduvad pesal mune ja siblivad maas jalgadega, et teri leida. Nad elavad kanalas ja magavad õrrel (roost, perch).

Kuked kirevad „kukeleegul”

PART (PARDID).

(duck)

Pardi perekond:

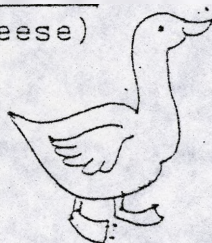
isa-part
ema-part
pardipojad

Pardid prääksuvad „prääks, prääks!”

Pardid on lestajalgsed (webfooted).

HANI (HANED).

(geese)

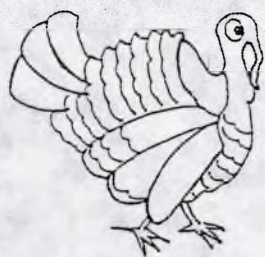
Hane perekond:

isa-hani
ema-hani
hanepojad

Haned on lestajalgsed.

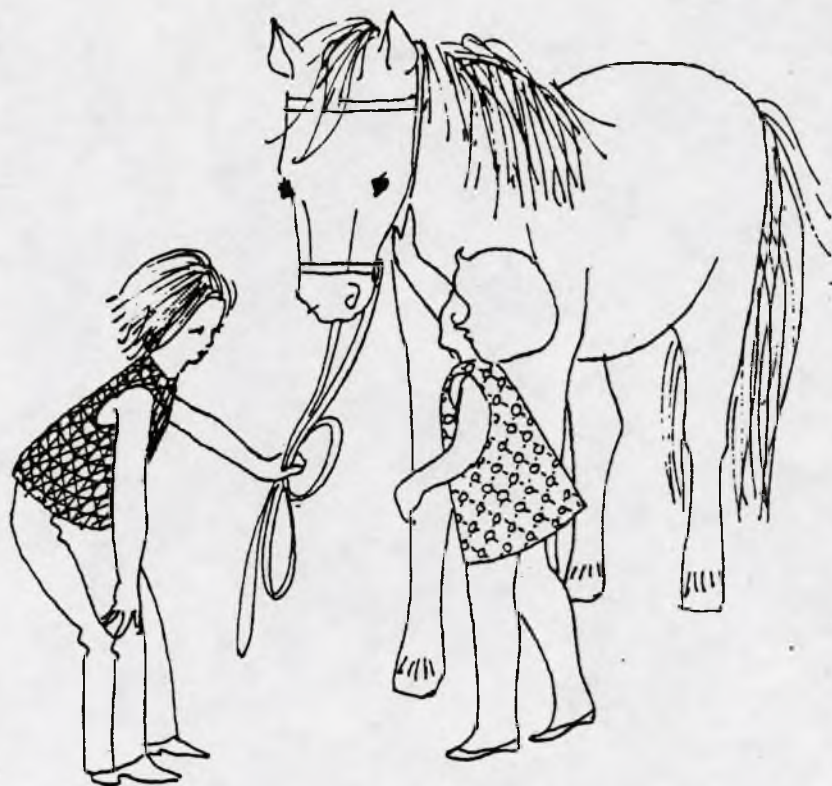
KALKUN (KALKUNID).

(turkey)

Kalkuni perekond:

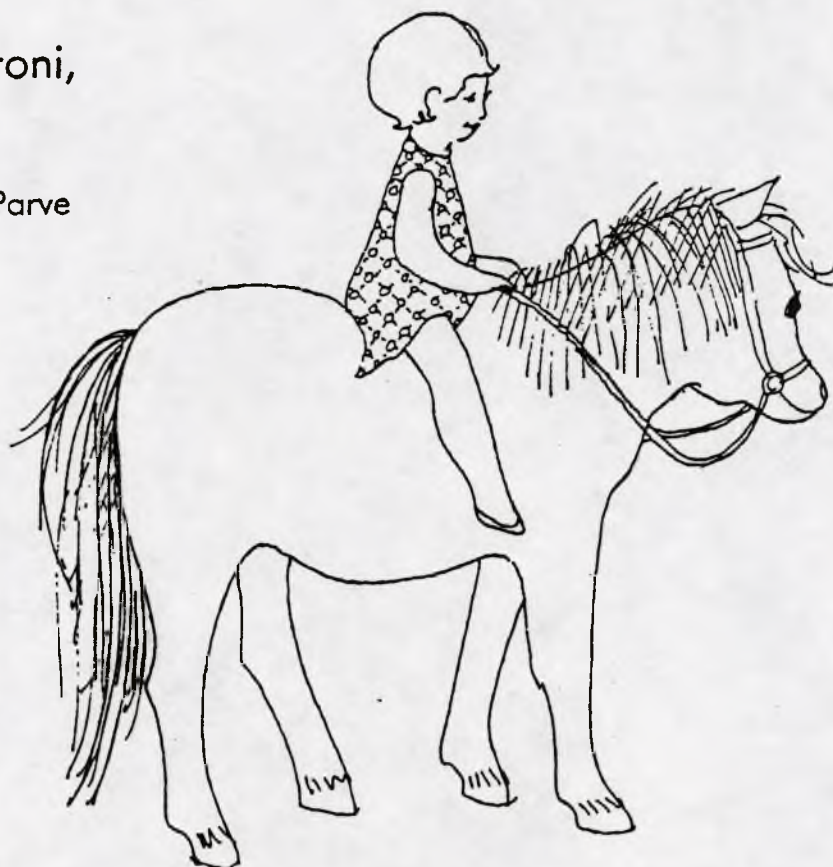
isa-kalkun
ema-kalkun
kalkunipojad

Poni

Väike hobune on poni.
Teda kaelalt patsuta
ja kui tohib — selga roni,
rahulikult ratsuta.

R. Parve

KUIDAS PEAB HÜÜDMA?

Kukk lendas aia peale ja hüüdis:

«Kikerikii!»

Teine kukk hüüdis vastu:

«Kukeleegu!»

«Valesti hüüad,» ütles esimene kukk. «Kikerikii!»

«Ise hüüad valesti,» ütles teine kukk. «Kukeleegu!»

Konn kraavikalda kuulis kukkede hüüdmist pealt.

«Kumbki teist ei hüüa õigesti,» ütles ta. «Õige hüüdmine käib sedaviisi: kvaak, kvaak, kvaak!»

«Pole tõsi,» ütles teine konn. «Õige hüüdmine käib hoopis teisiti: krooks, krooks, krooks!»

Vares maja katusel kuulis seda kõike pealt ja hüüdis:

«Vale puha, vale puha! Mitte krooks, vaid hoopis kraaks! Mitte krooks, vaid hoopis kraaks! Kraaks, kraaks, kraaks!»

Vahepeal oli ka teine vares metsa poolt lähemale lennanud.

«Valesti hüüad!» hüüdis ta nüüd. «Kuulake kõik, kuidas õigesti tuleb hüüda: vaak, vaak, vaak, vaak!»

«Kikerikii!» hüüdis selle peale esimene kukk.

«Kukeleegu!» hüüdis teine.

KOERA HAUKUMINE

Koer valvas öö otsa hoolega maja ja heitis alles siis magama, kui päike juba tõusis.

Hommikul tulid laudast välja lehm, siga ja lammas. Nad märkasid koera õuel magamas ja astusid tema juurde.

«Ammuu,» ütles lehm koerale. «Tere hommikust.»

«Röh, röh,» ütles siga. «Hommikust jah.»

«Mää,» ütles lammas.

Koer küll kuulis seda kõike läbi une, oli aga nõnda väsinud, et ei teinud teist nägugi.

«Ammuu,» ütles lehm. «Missugune ebaviisakus!»

«Röh, röh,» ütles siga. «Just nagu tummaks jäänud!»

«Mää,» ütles lammas.

Koer lõi korraks silmad lahti, keeras aga kohe teise külje ja magas edasi.

«Ammuu,» ütles lehm. «Igavene seanahavedaja!»

«Röh, röh,» ütles siga. «Igavene lambapea!»

«Mää,» ütles lammas.

Nüüd ajas koer ennast istuli, haigutas korra ja hakkas siis seletama:

«Auh, auh, auh, auh...»

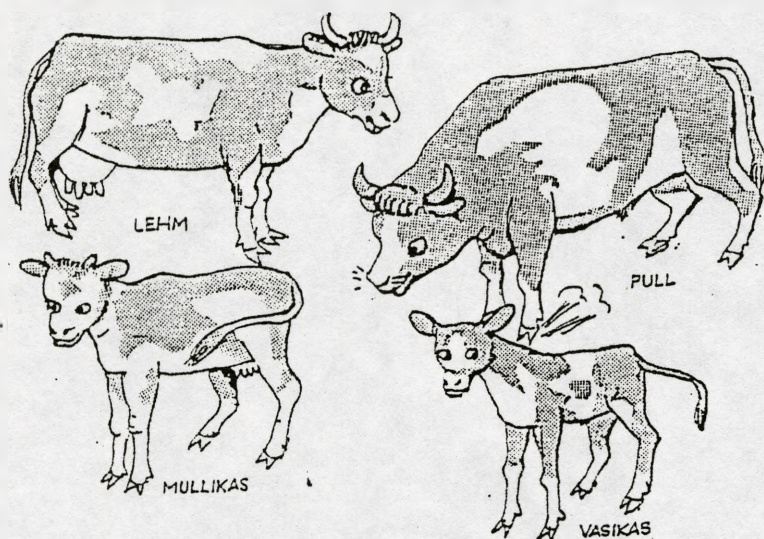
Selle peale aga tormasid lehm, siga ja lammas hirmuga õuelt minema. Alles kaugel karjamaal jäid nad lõpuks seisma.

«Ammuu,» ütles lehm. «See koer ei mõista ju mõistliku looma moodi rääkidagi.»

«Röh, röh,» ütles siga. «Haugub nagu koer.»

«Mää,» ütles lammas.

Perekond VEISED

Lehm

„Ei, need ei ole lehmad,“ ütles Aadu naerdes, „ainult üks nendest on lehm.“ Poisid jäid imestades vaatama. Nad arvasid, et Aadu tahab neid narrida, sest nad on linnapoisid.

„Ei, see on tõesti nii,“ ütles nüüd Aadu tõsiselt. „Need on veised. Ainult see seal taga vasakul on lehm. Temal on kott kõhu all — see on udar. Seal sees on piim. Näete, need neli nisa — nagu sõrmed seal udara all — nendest lüpstakse piim välja.“

„Pööh,“ tegi Endel hirmsa näo, „seda piima ma küll ei joo. Ma joon ainult seda piima, mis müüakse poes!“

„Küll sa oled mats, poe piim on ka lehma seest lüpstud,“ sosistas talle Kalle.

„See on tõsi,“ kinnitas Aadu omalt poolt. „Muud piima ei olegi.“

Pull

„Lehm on veise perekonna ema,“ seletas Aadu edasi. „See suur loom seal taga paremal, kes nohiseb ja kraabib jalaga maad, see on isa-loom. See on pull. Temast suurt kasu ei ole. Viiakse tapamajja ja siis saab temast biffi, steiki ja hamburgereid.“

„Nad siis tapavad ta ära?“ küsis Ruudi.

„Muidugi,“ ütles Aadu, „kes siis elusat looma sööb. Vanasti tarvitati neid ka tööloomadeks — vedasid koormaid ja kündsid. Nüüd on traktorid. Need on kiiremad ja nad ei vaja toitmist kogu aasta.“

Vasikas

„Näete seda väikest valge lauguga looma, kes kepsleb seal pulli ees?“ näitas Aadu käega. „See on vasikas — lehma beebi. Ainult kaks kuud vana. Temale tehakse ka varsti lõpp — läheb vasika-lihaks. Ta on poiss ehk pull-vasikas. Temalt kunagi piima ei saa, sellepärast läheb müügile.“

„Kust sa aru saad, et ta poiss-beebi on?“ küsis Kalle.

Mullikas

„Vaata ta vanemat öde,“ ütles Aadu, „see seal vasakul lehma ees. Kui vaatad hoolega, siis näed mis vahe on isasel ja emasel loomal. See on mullikas — lehm-mullikas. Mullikas on veise teismeline — „teen-ager“. Näete — talle hakkavad väikesed sarvemuksud kasvama. Ja pisi-tilluke udar on tal ka kõhu all. Ta ei hakka aga enne piima andma, kui talle beebi sünnib.“

„Miks nii?“ küsis Endel.

„Sellepärast, et piim on tegelikult lehma beebi toit,“ seletas Aadu. „Inimesed võtavad selle beebi eest ära, viivad meiereisse — see on „dairy“ eestikeelne nimi — ja sealt poodi müügile. Nii on lood!“

Poisid ei jõudnud ära imestada Aadu tarkust. „Lehm, pull, vasikas ja mullikas,“ kordas Kalle. „Vaadake poisid, kui palju me täna juurde õppisime!“

AUGUSTI nimi on LÖIKU-SEKUU, sest viljad valmivad ja lõigatakse augustis.

Kevadel viis isa lapsed auto-sõidule. Ta ütles: „Läheme kevadet otsima!“

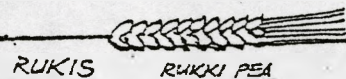
Isa sõitis varsti asfalt-teelt kruusa-teele. Kahel pool teed olid suured rohelistes platsid. Aegajalt keerasid nende vahelt sisse teed kaugemal asuvate majade ja tornide juurde.

„Need on talud,“ ütles isa. „Siin elavad farmerid.“

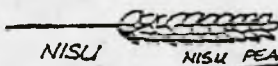
„Farmerid on lohakad mehed,“ arvas Linda. „Vaata kui pikaks nad on oma murud lasknud kasvada. Neid oleks ammu pidanud lõikama.“

„Ei, kallid lapsed,“ seletas isa. „Need ei ole murud, vaid põllud ja see roheline rohi on vili. Sügiseks kasvavad neile otsa viljapead, kus sees on terad. Tera-dest valmistatakse jahu, küpseta-akse leiba ja saia ning tehakse muid toite. Sügisel tuleme siia tagasi, siis näed.“

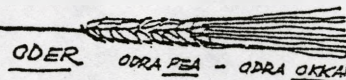
Augustis sõitis isa uuesti sama teed. Rohelisest rohust olid kasvanud pikad kollased ja pruunid kõrred. Iga kõrre otsas õõtsus viljapea. Isa pidas nüüd auto kinni, noppis mõned viljapead, näitas neid ja jutustas:

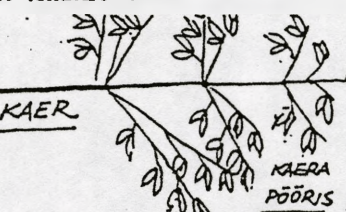
RUKKIST saab eesti leiba ja peenleiba. Rukkist tehakse ka viina.

NISU-jahust tehakse saia, sepi-kut, küpsiseid ja kooke, makarone ja nuudleid. Nisust tehakse ka mannat.

ODRAST valmistatakse tan-gu, kruupe ja odrajahu. Odrast saab ka linnaseid ja malti, mil-lest tehakse õlut.

KAERA kasvatatakse peami-selt loomatoiduks, hobuste jaoks. Aga kaer on toitev ka ini-mestele. Te ju teate kaerahel-beid. Kiisliit aga teeb ema kaera-jahust.

EXPRESSIONS / SAYINGS

tugev kui karu - strong as a bear

arg kui jännes - timid as a rabbit

argpüks - someone very timid

truu kui koer - faithful as a dog

kaval kui rebane - sly as a fox

vaikne kui hiir - quiet as a mouse

E E S T I R A H V A - M Ö I S T A T U S I

LOOHAD

Neli teevad aset,
kaks näitavad tuld,
üks heidab magama? (Koer)

Lihane ait,
karvane katus,
iga nurga all tüki rauda?
(Hobune)

Kera ees,
ora taga,
hiirekelder keskel? (Kass)

Neli andjat,
neli kandjat,
kaks kaitsjat,
üks parmupiits? (Lehm)

Tirk-tork teed mööda,
mirk-mark naad mööda,
kribinal-krabinal kuuse otsa?
(Orav)

Pere sööb,
laud laulab? (Emis pörsastega)

Neli tipijalga,
kaks kikikõrva,
taga pikk tolu-lolu? (Kass)

AEDVILI; PUUVILI, MARJAD

Seest siiruviiruline,
pealt kullakarvaline? (Sibul)

Suvine poisike,
sajakordne kasukas? (Kapsas)

Lipp lipi peal,
lapp lapi peal,
ilma nõela pistmata? (Kapsas)

Punane poisike,
roheline juuksed? (Porgand)

Isa pikk ja peenike,
ema lai ja lapergune,
lapsed ilusad ümmargused?
(Herned)

Poolesuvine poisike,
kivine kasukas? (Pähkel)

Valge kui lumi,
roheline kui rohi,
punane kui veri,
lapsel magus kui mesi? (Maasikas)

Punane pullike,
jõhvist lõake? (Jõhvikas)

Puus punane pugerik,
sees mustad mudilased,
seinad valged ja vesised? (Õun)